

De Herbakker

Een oude sage in een nieuw(er) jasje

Caroline Auée

Vroeger kon je, wanneer je ontevreden was met je hoofd, naar de herbakker om je hoofd te laten herbakken. Het herbakken van iemands hoofd gebeurde in de bakkerij, waar verschillende knechten werkzaamheden uitvoerden. Het hoofd werd er afgehakt en de desbetreffende klant kreeg tijdelijk een kool op zijn hoofd geplaatst. Vervolgens werd het hoofd ingesmeerd en in de oven herbakken. Het herbakken hoofd werd na het bakken terug op de romp geplaatst.

Eeklo en Muiden zijn twee steden die de herbakker op eigen wijze gebruiken en hebben geïnterpreteerd (de Friese versies over de **bakker van Wartena** worden hier buiten beschouwing gelaten). De herbakker is in beide gevallen tot erfgoed gemaakt en toegeëigend. Verhalen, schilderijen, wandeltochten en standbeelden zijn voorbeelden van activiteiten en voorwerpen die rondom de herbakker zijn gecreëerd. In de Volksverhalenbank heeft de sage inmiddels ook een typenummer meegekregen: **TM 5006: De Hoofdenbakker**. Langzamerhand is er een bepaalde relatie met de herbakker ontstaan die vorm krijgt dankzij gebeurtenissen in de omgeving. Welk verhaal over de herbakker wordt er nu verteld in Muiden en in Eeklo? Hoe verhoudt dit verhaal zich tot gebeurtenissen in de omgeving? En in welke opzichten verschilt de hedendaagse herbakker ten aanzien van vroeger? In dit artikel zal ik de herbakker in Muiden en in Eeklo analyseren. Ik zal hiervoor een gedeelte wijden aan historische context van de herbakker en een klein gedeelte aan wetenschappelijke theorievorming rondom erfgoed.

Een beknopte 'officiële' geschiedenis van de herbakker-sage

Een eerste schriftelijke versie over de werkzaamheden van de bakker staat in *Mas-ker van de Wereldt afgetrocken* van de jezuietenpriester Adriaen Poiters (1605-

1674) uit 1646. Volgens Poirters kan de bakker ieders hoofd herbakken, al is het nog zo misvormd. Zelfs slechte karaktereigenschappen zijn behandelbaar, maar uiteindelijk is een ieder zelf verantwoordelijk voor zijn hoofd: 'Dan, het en is geen ander mans werk, eenieder moet zynen eigen bakker wezen; dat is, ieder behoort zyn korzel hoofd te breken, en zich zelve tot eene gevoegzame en vriendelyke bywoning te buigen, ontmoetende elkanders krankheid met eene christelyke lydzaamheid, zonder daer tegen te rukken of elkander van den dyk te dringen.' (Poirters 1844 [oorspr. 1646], p. 328-329). De interpretatie van de herbakker-sage van Poirters is passend ten aanzien van de tijdgeest en zijn beroep als priester. Het zondenbesef en de Christelijke opvoeding zijn thema's die sinds de middeleeuwen veelvuldig zijn uitgewerkt in de letterkunde.

Later in de 18^e en 19^e eeuw is de herbakker opgepikt en o.a. opgenomen in het boek *Den Nieuwen Vermaekelycken Klugt-vertelder ofte Oprekten Guychel-boek* (ca. 1830). Het verhaal gaat over een vader die zijn zoon naar meerdere plekken stuurt om wijsheid te verkrijgen. De eerste plek is Zottegem, maar hier wordt geen succes geboekt. De zoon wijst zijn vader na een bezoek aan Zottegem op het probleem: 'Vader de wysheyd is daer niet eygen, want bemerk de plaets-naem Zottegem' (p. 58). Vervolgens wordt hij naar Brugge gestuurd. De zoon leert in Brugge om het brugs-verstand eigen te maken, maar drinkt teveel minnewater: '... 't welk hy graeg dede als hy in Brugge woonde, had hy wat veel Minne-water gedronken, 't welk hem bloedroeringe verwekte, en niet te schoon zynde van aenzigt' (p. 59). Uiteindelijk gaat zijn vader om raad bij een advocaat en deze zegt tegen de vader: 'Vader zend uwen zoon eerst nae Eecloo, om een ander hoofd, want daer worden hoofden gebakken met een gekrold of geslepen hair, met schele, loensche, lodelyke en leep oogen, zwarte en andere volgens de gonste van een iver. En zend hem dan nae Parys, daer zal hy veel wysheyd en wetenschap leren'. De jongen koopt bij de herbakker in Eecloo een nieuw hoofd. Het oude hoofd wordt van zijn hoofd afgesneden en het nieuwe 'lieffelyke krolle-bolle' hoofd wordt daarvoor in de plaats op de romp gezet (p. 59).

In de 20e eeuw heeft Hazelzet gepubliceerd over de herbakker-sage in *Heethoofden, Misbaksels en Halve garen* (1988). Hazelzet schrijft over de herbakker-sage in het Rijksmuseum Muiderslot. Op het Muiderslot hangt een schilderij dat de werkzaamheden van de bakker toont. Hazelzet was één van de gidsen die bezoekers begeleidde tijdens de rondleidingen op het Muiderslot.

'Er was eens een bakker, die hoofden kon ombakken. Was je niet tevreden met je eigen hoofd, dan kon je naar de bakker van Eeklo gaan en je hoofd laten ombakken. Dan kwam er een knecht en die sloeg met een hakmes je hoofd eraf en zette er zolang een groene kool voor in de plaats. Het hoofd werd eerst ingesmeerd en ging de oven in. Zodra het uit de oven kwam, werd je nieuwe hoofd op je lichaam gezet en kon je weer naar huis. Maar soms ging er weleens iets mis.' (Hazelzet 1988, p. 5).

Hazelzet veronderstelt dat de variant van het verhaal, zoals dat op het Muiderslot wordt verteld, uniek is vanwege de nadruk op de bepaalde risico's van het bakproces. De gids vertelt over de risico's aan de hand van de duur van het bakproces. Te lang in de oven betekende dat je een heethoofd werd, te kort in de oven betekende de kans op een halve gare en uiteindelijk kon het ook helemaal misgaan en in dat geval werd je een misbaksel. 'De woordspelingen met 'heethoofd', 'halve gare', 'misbaksel' en dergelijke, waarin 'm juist de grap zit, bestaan in geen enkele oude versie, maar uitsluitend in het verhaal dat op het Muiderslot wordt verteld' (p. 54). Aan de hand van deze risico's plaatst de gids het verhaal in een context van tevredenheid met eigen hoofd. Je kan maar beter tevreden zijn met je hoofd' (p. 5).

Verhaalelementen

Zoals nu al blijkt, verschillen de verhalen over de herbakker van elkaar. Zo is in het verhaal van Poirters geen verwijzing naar Eeklo te vinden, terwijl de zoon in *Den Nieuwen Vermaekelycken Klugt-vertelder ofte Opregten Guychel-boek* naar Eeklo wordt gestuurd. Bovendien legt Hazelzet de nadruk op de risico's van het bakproces, terwijl de risico's van het bakproces niet worden genoemd in de andere bovenstaande verhalen.

Er zijn nog meer versies van de sage van de herbakker, oude en nieuwe, die weer afwijken van de bovenstaande verhalen. Desalniettemin zijn er een aantal verhaalelementen die door de jaren heen meerdere malen terugkeren in de verhalen over de herbakker. Deze verhaalelementen zijn:

- Ontevredenheid over eigen hoofd;
- Het bakproces van het hoofd;
- Het insmeren/ her-kneden van het hoofd;
- De kool die de knecht tijdelijk, ter vervanging van het hoofd, op de rompslaatst;
- Eeklo als plaats van handelen;

Hoofdenbakkerij bij Poirters (Salsman & Rombauts 1935, p. 350)

- Het resultaat;
- IJdelheid van mensen;
- De risico's van het bakproces.

Schilderijen en illustraties

Op talrijke afbeeldingen is te zien welke werkzaamheden in de bakkerij plaatsvonden. Op de afbeelding bij Poirters zien we op de voorgrond twee knechten staan. De linker knecht heeft met beide handen iemands hoofd vast en plaatst het hoofd terug op de romp. De rechter knecht staat met zijn kapmes klaar om iemands hoofd af te hakken. Verder zien we dat centraal op de tekening een persoon is afgebeeld waar een kool op is geplaatst. Deze persoon wacht met gevouwen handen op een herbakken hoofd. Tegelijkertijd vinden er een aantal handelingen plaats op de achtergrond van de afbeelding, waar de oven staat. Er staat een tafel naast de oven waar de verwijderde hoofden op worden gelegd en worden ingesmeerd voordat ze de oven ingaan om te worden herbakken.

De Herbakker, meer dan één uit de duizend! (Foto Caroline Auée)

In de 17e eeuw zijn er een aantal schilderijen gemaakt die een soortgelijk ritueel vertonen zoals op de bovenstaande gravure is afgebeeld. De schilderijen, minstens 8 stuks in totaal, zijn wereldwijd bekend. Zo hangt er één sinds 1949 op het Muiderslot in Muiden en één is voor het laatst gesignaleerd in Parijs.

Daarnaast zijn er meerdere schilderijen van de herbakker in de plaats Eeklo zelf te vinden. Eén daarvan, een 17^eeeuws schilderij, hangt beneden in het stadhuis naast de **aangeklede Lotjens** (zie hierna). Een ander schilderij dat is gemaakt door de twee Eeklose kunstenaars Dirk Verstraete en Erik Overmeire hangt momenteel boven het Cultuurcentrum de Herbakker in Eeklo (zie foto).

De herbakker van Patrick Ysebaert (Foto Caroline Auée)

Tegelijkertijd hebben een aantal schilders de herbakker op een eigen manier geïnterpreteerd. Zo heeft de Nederlandse schilder Peter Lammers een schilderij gemaakt waarin de voorstelling van de herbakker is verwerkt (K.V.A. 1996). Eveneens heeft de Eeklose schilder Patrick Ysebaert in 2004 een tentoonstelling gemaakt over de herbakker. Hij heeft 4 grote schilderijen en 26 tekeningen gemaakt waarin de herbakker-sage is verwerkt (Van Hulle 2004, p. 7, Jeannine van Landschoot 2018).

Vroeger & nu: erfgoedrelaties tussen verhaal en schildering

De herbakker-sage is op zeker moment tot erfgoed *gemaakt*. Erfgoed is een term die wordt gebruikt om bronnen te duiden uit het verleden die men actief gebruikt in het heden. Volgens Ter Keurs is erfgoed 'datgene wat wij de moeite waard vinden om de sterfelijkheid van één generatie te overleven' (Ter Keurs 2011, p. 11). Eveneens beweert Ribbens dat erfgoed de omgang met het verleden in hedendaagse context betreft (Ribbens 2002, p. 29-33). De herbakker zou zodoende als erfgoed gezien kunnen worden, want de sage heeft meerdere generaties overleefd. Immers, het verhaal is in verschillende historische bronnen terug te vinden en deze bevestigen dat de herbakker tenminste 300 jaar oud is. Tegelijkertijd worden verhalen en voorwerpen van de herbakker nog steeds gebruikt voor bepaalde doeleinden. Zo kan men schilderijen van de herbakker in diverse musea aanschouwen omdat deze onderdeel zijn geworden van een museumcollectie.

Desalniettemin kijkt Ribbens kritisch naar de manier waarop erfgoed wordt gepresenteerd omdat erfgoed het verleden met hedendaagse bedoelingen verbindt. De bestudering van historische bronnen vereist volgens hem een poging om deze bronnen in eigen historische termen te begrijpen. 'Erfgoed en geschiedenis zijn weliswaar nauw verbonden met elkaar maar dienen elk andere doelen' (Ribbens 2002, p. 32). Historische context ten aanzien van erfgoed is volgens Ribbens belangrijk om erfgoed te kunnen analyseren (Ribbens 2002, p. 32-33).

Er zijn diverse methodes om erfgoed te kunnen analyseren. Harrison (2013) veronderstelt dat een dialogisch model kan worden gebruikt om de relatie tussen erfgoed en menselijke handelingen te kunnen begrijpen. Er worden in de maatschappij constant functies voor en definities van materieel & immaterieel erfgoed gecreëerd door betrokkenen. De kracht van het dialogisch model ligt in het dynamische karakter van het model, want er is binnen het model ruimte voor verandering. De relaties tussen erfgoed, hetzij een materieel object of een immaterieel verhaal, en mensen kunnen veranderen. Eveneens benadrukt Miller (1991) dat het gaat om *culturele processen* in de maatschappij waarin een bepaalde waarde wordt gegeven aan een object, niet de waarde van een object op zichzelf. De studie naar culturele processen lijkt veel op de relatie die Harrison onderbrengt in het dialogisch model.

Het dialogisch model van Harrison kan naar mijn mening gebruikt worden om na te gaan hoe verhaal en schildering van de herbakker, zijnde erfgoed, zich in verhouding tot elkaar ontwikkelen in een bepaald milieu. Zo zijn verhaal en schildering van

de herbakker op een bepaalde manier onderdeel geworden van het Rijksmuseum Muiderslot. Ik start bij het jaartal 1833, want toen is de functie *museumobject* voor het schilderij *gecreëerd* door betrokkenen. Het Nederlandsch Museum heeft het schilderij van de herbakker in 1833 aangekocht van W.B.J. Molkenboer voor 30 gulden. Later is het Nederlandsch Museum opgegaan in het Rijksmuseum Amsterdam. In 1949 is een deel van de collectie, ter gelegenheid van de herdenking van de 300ste sterfdag van P.C. Hooft in 1947, verhuisd van het Rijksmuseum Amsterdam naar het Rijksmuseum Muiderslot (Hazelzet 1988, p. 54). Het schilderij van de herbakker zat hier tussen. Sindsdien heeft het museum wisselende tentoonstellingen gehad. Verschillende werknemers hebben als gids groepen bezoekers begeleid langs het schilderij 'De bakker van Eeklo' en duizenden mensen hebben het schilderij kunnen zien. Al deze gebeurtenissen die in relatie staan tot het verhaal en schilderij van de herbakker beïnvloeden de *levensloop* van de herbakker en de manier waarop men omgaat met de herbakker.

Ik zal het dialogisch model van Harrison en de opmerkingen van Miller, Ribbens en Ter Keurs over erfgoed gebruiken om de erfgoedrelaties van herbakker verder te analyseren. Ik zal hiervoor de herbakker-sage in Muiden en Eeklo gebruiken en ingaan op de manier waarop de herbakker-sage nu wordt gebruikt voor bepaalde doeleinden in beide steden.

The Legend of the Baker of Eekloo,
Cornelis van Dalem (copy after), 1550-
1650. Rijksmuseum objectnummer:
SK-A-4293

De herbakker in Muiden

Sinds 1949 is een variant van de herbakker-sage onderdeel van de gidsroute op het Muiderslot in Muiden. Het verhaal op het Muiderslot is sterk verbonden met het schilderij dat daar hangt, want het verhaal wordt enkel bij het schilderij verteld. Tegelijkertijd is het schilderij onderdeel van een tentoonstelling waarbij de nadruk wordt gelegd op de Gouden Eeuw en P.C. Hooft. Het schilderij hangt naast andere objecten in de prinsenkamer van het Muiderslot.

De herbakker is in Muiden vooral in handen van de gidsen van het Rijksmuseum Muiderslot, want de gids neemt de bezoekers mee langs de vertrekken van P.C. Hooft en bepaalt welk verhaal er wordt verteld aan de bezoekers. Bezoekers komen enkel achter het verhaal van de herbakker wanneer ze deelnemen aan deze gidsroute.

Ik heb zelf diverse keren deelgenomen aan de gidsroute om te achterhalen waarom specifiek dit schilderij naast objecten van P.C. Hooft hangt. Pas na een gesprek met de directeur van het Muiderslot was de connectie tussen P.C. Hooft en de herbakker helder voor mij. Hij omschreef de relatie als volgt: 'Hooft was behalve baljuw van het Muiderslot ook schrijver en dichter. Hij was één van de eersten die in het Nederlands ging schrijven zoals wij dat nu kennen. Men schreef destijds vooral in het Latijn en Frans, maar hij koos ervoor om in het Nederlands schrijven. Wij hebben er daarom voor gekozen om in de gidsroute Nederlandse spreekwoorden en gezegden te verwerken. De herbakker van Eeklo is hier een voorbeeld van' (Bert Boer 2018). Zodoende blijkt er volgens Bert Boer een connectie te zijn tussen P.C. Hooft en de herbakker.

Tegelijkertijd viel mij na het volgen van meerdere rondleidingen op dat bezoekers van het Rijksmuseum Muiderslot het schilderij op eigen wijze interpreteren. Hoewel er een verhaal door de gids wordt verteld over het schilderij, hebben individuele bezoekers soms een eigen link gelegd met het schilderij. Na afloop van rondleidingen bleef ik vaak even staan bij het schilderij. Een enkele keer raakte ik in gesprek met een bezoeker. Zo vertelde een bezoeker mij dat het schilderij hem deed denken aan een zigeunerverhaal. Een zigeunerverhaal waarin God de mens maakt vanuit deeg. 'God bakte de mens vanuit deeg, wanneer de mens te kort in de oven zat, was de mens blank. Wanneer de mens te lang in de oven zat, was de mens zwart. Wanneer de mens precies op tijd uit de oven kwam, was het een zigeuner' (Respondent A 2018).

Herbakkersstad Eeklo

Eeklo is een stad tussen Gent en Brugge. De stad staat tegenwoordig bekend als de herbakkersstad en centrumstad van de regio Meetjesland. Ik ben er zelf heen geweest om na te gaan welke variant van de herbakker-sage in Eeklo wordt verteld. Daarnaast was ik nieuwsgierig naar de bijnaam herbakkersstad en naar de manier waarop de mensen in de stad denken over de herbakker.

Hoewel niet iedereen dezelfde details aan het verhaal toeschrijft, is de algemene strekking van het verhaal wel bekend onder de Eekloonaars in de stad. 'Naar Eeklo moet je gaan om te worden herbakken. Bij de herbakker werd uwe hoofd er afgehakt, kreeg u tijdelijk een kool op u kop, totdat u herbakken hoofd weer uit de oven was' (Respondent B 2018). Bovendien meldde Amedé Vertenten, erevoorzitter van de vvv Eeklo, dat de kool een speciale betekenis heeft in de streek: 'Het hoofd

wordt er afgehakt en wat gaat er natuurlijk gebeuren... Je gaat doodbloeden. Er wordt een kool op de romp gezet om het bloeden te stelpen. En natuurlijk, hier in de streek staat de kool bekend als symbool van domheid, want in het dialect zeggen we: 'Gij domme kalle', 'Gij domme kool'. En volgens Amedé Vertenten worden de mensen daarmee gewezen op het vermijden van aanpassingen aan het lichaam en tevredenheid met eigen lichaam. 'Wees niet zo dom om aan je lichaam te prutsen, wees geen domme kalle' (Amedé Vertenten 2018).

Tegelijkertijd wees Marc van Hulle, journalist bij het *Nieuwsblad*, mij op de link tussen de herbakker en plastische chirurgie. Van Hulle veronderstelt dat de herbakker-sage plastische chirurgie avant la lettre is en meerdere mensen die ik heb gesproken in Eeklo delen deze mening. 'Welke mensen komen naar de herbakker? Juist, de mensen die het zich kunnen permitteren. De rijken. Eigenlijk is het vergelijkbaar met de facelift van nu. Mensen zijn begaan met hun uiterlijk en ze hebben daar veel geld voor over. Nu doen ze dat met botox en vroeger deden ze dat met de herbakker. Zodoende is de ijdelheid van mensen ook een element dat in het verhaal meespeelt. Mensen willen er steeds beter uitzien en hebben veel geld over voor een onmogelijke behandeling' (Van Hulle 2018).

Daarnaast hebben een aantal Eeklonars mij gewezen op de risico's van het bakproces. In Eeklo bestaan, net als op het Muiderslot, varianten van 't verhaal waarin het herbakken van iemands hoofd wordt gelinkt aan zegswijzen in onze taal:

- wanneer de oven te warm was, kwam er een *heethoofd* uit;
- bleef het hoofd te lang in de oven dan werd u een *uitgekookte*;
- was het hoofd er te vroeg uitgehaald dan was u een *halve gare*;
- en wanneer het resultaat niet geslaagd was, werd u een *misbaksel* (Stadsbestuur Eeklo en Toerisme Meetjesland 2015).

Opvallend is dat onder het *heethoofd* de term *uitgekookte* staat vermeld in een toerismefolder van Eeklo, terwijl de *uitgekookte* niet bekend is op het Muiderslot met betrekking tot de herbakker-sage. Bovendien wezen de stadsbewoners in Eeklo die ik heb gesproken mij evenmin op de *uitgekookte*.

Verder is de herbakker tijdens gesprekken met diverse mensen in Eeklo vooral in verband gebracht met *toerisme* en *identiteit*. Bovendien is het toerisme vaak gereleerd aan de vvv Eeklo.

Toerisme: vvv Eeklo

Uit diverse gesprekken, onder andere met Amedé Vertenten, werd duidelijk dat de herbakker-sage al kort na de oprichting van de vvv Eeklo in 1968 werd gebruikt om Eeklo toeristisch te promoten. Opmerkelijk is dat het verhaal van de herbakker destijds nauwelijks bekend was bij de inwoners van Eeklo en omliggend Meetjesland. In 1968 werd ook de **Orde van den Eclooschen Herbacker** door de vvv Eeklo opgericht. Jaarlijks worden personen die zich verdienstelijk hebben gemaakt voor Eeklo, tot ridder in de Orde van den Eclooschen Herbacker geslagen.

'Het uitdelen van de ridderslagen gebeurt meestal in de raadszaal van het stadhuis in Eeklo. De vvv-leden, de herbakkers, komen binnen. Zij vormen een front en ik zit dan als erevoorzitter in de stoel. De scout, de ceremoniemeester, meldt dat de mensen welgekomen zijn. Vervolgens draagt de nar **een verkorte versie van het verhaal** van Pater Poirters voor. De peter introduceert de ridder en vertelt aan de mensen waarom degene de ridderslag ontvangt en wordt opgenomen in de ridderorde en dan wordt de desbetreffende persoon met de bakkerspaal tot ridder geslagen. Hij krijgt een medaille en een oorkonde als teken dat hij/zij is opgenomen in de ridderorde' (Amedé Vertenten 2018).

Verder heeft de vvv Eeklo meerdere **streekproducten** op de markt gebracht, die nog altijd verkrijgbaar zijn op verschillende plekken in Eeklo. Het herbakkerstoortjen (zie foto), herbakkersbiertje, herbakkersspeculoos en herbakkersbrood bij de bakker vandaan zijn voorbeelden hiervan.

Daarnaast staan er twee standbeelden in de stad die verbonden zijn met de herbakker. Op het centraal gelegen marktplein in Eeklo staat tegenover het stadhuis een groot beeld van de **herbakker**, gemaakt door Leo de Buysere. En voor het stadhuis staat Lotjen, een beeldje van een naakte vrouw met een kool op haar romp en haar hoofd op schoot. Lotjen is gemaakt door Jeanine van Landschoot in opdracht van de vvv Eeklo: 'De vvv vroeg aan mij of ik een beeldje wilde maken dat kon worden aangekleed. Een beeldje dat ook weer verbonden was met de herbakkerslegende' (Jeannine van Landschoot 2018). De naam Lotjen komt eigenlijk van een liedje in het dialect dat Dirk Verstraete heeft geschreven in 1984, voor een toneelstuk in Eeklo. Verengingen kunnen een kostuum laten maken voor Lotjen om bijvoorbeeld te vieren dat de vereniging zoveel jaar bestaat. De inhuldiging van een aangeklede Lotjen gaat gepaard met een feest en iedere keer wordt het liedje Lotjen gezongen (Jeannine van Landschoot 2018, Marc van Hulle 2018, Dirk Verstraete 2018).

Medaille van de Orde van den Eclooschen Herbacker (Foto Caroline Auée)

Herbakkerstoortjen (Foto Caroline Auée)

Lotjen (Foto Caroline Auée)

Identiteit

Een andere link die veelvuldig werd omschreven tijdens onze gesprekken was de relatie tussen de herbakker en *de* Eekloonaar. Ik heb aan iedere respondent gevraagd hoe hij/zij in aanraking is gekomen met de herbakker en welke variant hij/zij kent van het verhaal. De herbakker wordt door verschillende respondenten als onderdeel van de Eeklose gemeenschap gezien.

'Welja, ik ben geboren Eekloonaar.' (Freddy Pille 2018).

'Pfoe, ik kan het verhaal niet in alle details vertellen hoor. Juah we zijn geen echte Eekloonaars, niet hier geboren en getogen.' (Respondent C 2018).

Eveneens verbinden de Eeklose respondenten zich op individueel vlak met de herbakker want ze spraken ieder vanuit een eigen perspectief over de herbakker. De stadsarchivaris Freddy Pille vertelde over de waarde van de historische documenten die in het archief opgenomen zijn en benadrukte historisch besef t.a.v. de herbakker, terwijl beeldhouwster Janine van Landschoot over de toneelstukken & schilderijen van haar man en haar beeld Lotjen sprak.

Conclusie: herbakker Muiden vs. Eeklo

Ik heb geprobeerd te verduidelijken dat een verhaal niet enkel een transformatie ondergaat dankzij de invloed van de tijd waarin een verhaal wordt verteld. Integendeel, uit de beknopte analyse van de herbakker in Muiden en Eeklo blijkt dat de herbakker afhankelijk is van de socioculturele context waarin de herbakker voortleeft, zowel in materiële vorm als in immateriële vorm. De socioculturele context is naar mijn mening essentieel ten aanzien van de studie naar de herbakker, zijnde een bundeling van erfgoedrelaties. Met socioculturele context doel ik op tijd, plaats en een complex netwerk aan actoren dat invloed kan uitoefenen op de relatie tussen een object, de verhalen en de mensen die dit tot zich nemen of voortvertellen. De studie naar deze context heeft meerdere verbanden tussen de omgeving en herbakker verhelderd.

Tijd is een belangrijke factor ten aanzien van de herbakker. Er zijn meerdere verschillen in de manier waarop het verhaal vroeger werd verteld en de manier waarop het nu wordt verteld. Poirters legt de nadruk op de positieve effecten van het herbakken, hoewel een ieder uiteindelijk verantwoordelijk is voor zijn/haar eigen hoofd en het verhaal vooral bedoeld is om mensen aan te zetten tot zondenbe-

sef en moraliteit. Terwijl tegenwoordig het verhaal van de herbakker zowel op het Muiderslot als te Eeklo wordt geplaatst in het kader van de risico's van het herbakken - de Christelijke moraal is verdwenen. Zodoende wordt impliciet het ontwikkelen van de herbakker benadrukt: 'Wees maar tevreden met wat je hebt' (Hazelzet 1988, p. 5). Bovendien zijn er verhaalelementen toegevoegd aan de vertelling. Zowel in Eeklo als op het Muiderslot wordt er een verhaal verteld over de herbakker van *Eeklo*. Daarentegen is er geen verwijzing naar Eeklo terug te vinden in het verhaal van Poirters. Bovendien ontbreken de risico's van het herbakken in de oudere bronnen, terwijl deze risico's in hedendaagse context wel worden genoemd.

Tot slot is omgeving een belangrijke factor ten aanzien van de herbakker. De betekenis van het verhaal is van andere waarde voor Muiden en Eeklo. De relatie tussen herbakker-sage, de mensen die hiernaar luisteren en het schilderij is verschillend voor beide steden. Enerzijds blijkt de relatie tussen de herbakker-sage en het schilderij voor de Eeklo'naars onderdeel te zijn van een identiteit van de stad. Eeklo'naars vinden door middel van de herbakker iets gemeenschappelijks, ze delen het verhaal. Bovendien wordt de herbakker actief gepromoot in de stad als de herbakker van Eeklo en gebruikt de vv Eeklo sinds 1968 de herbakker om de stad aantrekkelijk te maken voor toeristen. In de stad kan men nu op verschillende plekken de herbakker terugvinden en verschillende iconen, bijvoorbeeld Lotjen, zijn in de loop der jaren gelinkt aan de herbakker. Daartegenover is de relatie voor de mensen uit Muiden op het eerste gezicht minder zichtbaar in de stad. Het verhaal en schilderij staan vooral bekend als *museumobject*. Hoewel er in 1987 wel herbakkersfeesten hebben plaatsgevonden in Muiden, is daar nu geen spoor meer van terug te vinden wanneer je naar het Muiderslot loopt. Enkel wanneer men de gidsrondeleiding op het Muiderslot volgt, kan men worden geconfronteerd met de herbakker-sage van het Muiderslot.

Literatuur

- Harrison, R. (2013) *Heritage: Critical Approaches* Abingdon/New York, Routledge.
- Hazelzet, K. (1988) *Heethoofden, Misbaksels en Halve garen. De bakker van Eeklo en de burgermoraal* Zwolle, Uitgeverij CATENA.
- Hulle, M. van (2004) 'Wat is dit een heerlijk thema!' in: Driessche van den, A. (red.) *Herbakkerskrant Eeklo*: 7.

- Keurs, P. ter (2011) *Materiële Cultuur en Vergankelijkheid*. Universiteit Leiden, Leiden.
- K.V.A. (1996) *Herbakker van Eeklo inspireert Nederlandse schilder*. Stadsarchief Eeklo, Eeklo.
- Miller, D. (1991) *Material Culture and Mass Consumption* Oxford, Basil Blackwell Ltd.
- Poirters, A. (1844 [oorspr. 1646]) *Het Masker van de Wereldt Afgetrocken*. (34^e druk) Gent, Snoeck-Ducaju en Zoon/Drukkers/Veldstraet.
- Ribbens, K. (2002) *Een eigentijds verleden. Alledaagse historische cultuur in Nederland, 1945-2000*. Uitgeverij Verloren, Hilversum.
- Salsman, J. & E. Rombauts (ed.) (1935): *A. Poirters: Het Masker van de Wereldt Afgetrocken*. Uitgeverij Oisterwijk, Oisterwijk.
- Stadsbestuur Eeklo en Toerisme Meetjesland (2015) *Eeklo. Een toeristische gids door de stad*. Meetjesland. Maak het mee! Eeklo Centrumstad, Eeklo.
- Thys, J. (ca. 1830): *Den Nieuwen Vermaekelycken Klugt-vertelder ofte Opregten Guychel-boek*. Antwerpen.